

ԱՐՓԻՆԵ ՔԻՇԱՐՅԱՆ

*Հայաստանի եվրոպական համալսարանի
իրավագիտության ամբիոնի դասախոս*

**ՏԵՂԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԵՎ ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ
ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ՓՈԽԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ՏԵՍԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՄՊԵԿՏՆԵՐԸ**

Ամփոփագիր

Տեղական ինքնակառավարման և պետական կառավարման փոխգործակցության տարբեր ասպեկտների գիտական ըմբռնումը պայմանավորված է հասարակության արդիականացման ընթացքում տեղի ունեցող և հասունացող սոցիալական գործընթացների տեսական և գործնական ուսումնասիրությամբ և համակարգմամբ: Այդ փոխհարաբերությունները շատ դեպքերում պայմանավորում են ոչ միայն տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից իրենց վերապահված լիազորությունների իրականացման արդյունավետությունը, այլև ազդեցություն են ունենում տեղական ինքնակառավարման համակարգի զարգացման ընթացքի վրա:

Տարածքային արդիականացման գործընթացների հաջողությունն ուղղակիորեն կախված է պետական որոշումների կայացման և տեղական փոխազդեցությունների աստիճանից, իսկ բնակչության մասնակցությունն այդ փոխհարաբերություններին կնպաստի ժողովրդավարության ձևերի զարգացմանը, համայնքի խորքային խնդիրների բարձրաձայնմանն ու լուծմանը:

ՍԱՀՄԱՆԱՂՈՒՄՆԵՐԻ ՂԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
◆ 2(110)2023

Ուսումնասիրության առարկան տեղական ինքնակառավարման և պետական կառավարման փոխհարաբերությունների զարգացման տարբեր ասպեկտների վերլուծության, ինչպես նաև դրանց ֆունկցիոնալ փոխգործակցության առանձնահատկություններն են:

Հիմնաբառեր. տեղական ինքնակառավարում, տարածքային կառավարում, պատվիրակված լիազորություններ, ֆինանսական վերահսկողություն, փոխգործակցություն:

Իրենց գործունեության ընթացքում տեղական ինքնակառավարման մարմինները փոխհարաբերվում են գործադիր իշխանության տարածքային մարմինների հետ և այդ փոխհարաբերություններն առնչվում են ինչպես պարտադիր և պետության կողմից պատվիրակված լիազորությունների իրականացմանը, այնպես էլ կրում են գործընկերային և վերահսկողական բնույթ:

Պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման փոխհարաբերությունների կարևորագույն ասպեկտը բնակիչների կարիքներն ու նախասիրությունները հաշվի առնելն է: Քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների ապահովման, ժողովրդի կենսամակարդակի բարձրացման և բարեկեցության ապահովման նպատակով տեղական ինքնակառավարման ոլորտում քաղաքականությունը պետք է ուղղված լինի համայնքների կայուն, համաչափ զարգացման ապահովմանը՝ պետական կառավարման, տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխհամաձայնեցված և արդյունավետ գործունեության, ինչպես նաև պետության և քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտների փոխգործակցության միջոցով:

¹ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության մունիցիպալ իրավունք: Ընդհանուր խմբագրությամբ Գ. Դանիելյանի, ուսումնական ձեռնարկ, Երևանի պետական համալսարան – ԵՊՀ, հրատ., 2015, էջ 302:

Ինքնակառավարմանը տալով վարչական անկախություն, ճանաչելով դրանք՝ պետությունը մասամբ «ազատվում» է տեղական գործերի մասին մտահոգություններից և սահմանափակվում տեղական ինքնակառավարման մարմինների նկատմամբ վերահսկողության միջոցներով:

Պետությունն ունի հետևյալ հնարավորությունը՝ ազդելու տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության վրա. 1) ֆինանսական միջոցների նկատմամբ վերահսկողություն, 2) օրենքների կատարման նկատմամբ վերահսկողություն («Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենք, գլուխ 8):

Տեղական ինքնակառավարման մարմինների՝ օրենքով սահմանված լիազորությունների արդյունավետ իրականացումն անմիջականորեն պայմանավորված է ֆինանսական բավարար ռեսուրսներով: Որպես լիազորությունների կատարման ուղղությամբ համայնքների անհրաժեշտ տնտեսական և ֆինանսական հիմքերի գնահատական կարող է դիտվել Վ. Հարությունյանի հետևյալ կարծիքը. «տեղական ինքնակառավարման մարմինները ծանրաբեռնված են «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված հսկայածավալ լիազորություններով, որոնք ֆինանսական լիարժեք ապահովվածություն չունեն: Տեղական ինքնակառավարման մարմինների կամավոր լիազորությունների, ինչպես նաև պետության պատվիրակած մասով ֆինանսավորումները գրեթե բացակայում են, սակայն տեղական ինքնակառավարման մարմինները իրավասություններ չունեն չֆինանսավորվող լիազորությունները փոփոխելու կամ կասեցնելու համար»¹: Այնուհետև հեղինակը նշում է. «տեղական ինքնակառավարման մարմինների վրա դրված, բայց պետական բյուջեի կողմից չֆինանսավորվող լիազորությունների վերացման իրավական կարգավորման խնդիրը, մեր կարծիքով, անհրաժեշտ է տեղափոխել օրենսդրական դաշտ և դրան լուծում տալ բյուջետային

¹ Տե՛ս Հարությունյան Վ., Բյուջետային քաղաքականությունը և նրա կատարելագործման հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետությունում, Երևան 2003, էջ 31:

Ֆեդերալիզմի և միջբյուջետային հարաբերությունների կարգավորման շրջանակներում»¹: Լիազորությունները լիարժեք կատարելու, համայնքների կողմից դրանք ֆինանսավորելու տեղական աղբյուրների համատեքստում անհրաժեշտ է նկատել նաև, որ «ՀՀ տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության անցած տարիների փորձը ցույց է տվել, որ դրա հետագա զարգացման ու կատարելագործման համար անհրաժեշտ է մշակել ապակենտրոնացման ռազմավարություն և հետևողականորեն իրականացնել այն: Ռազմավարությունը պետք է հստակ սահմանի տեղական ինքնակառավարման մարմինների լիազորությունների փոխանցման ոլորտները, ժամկետները, փուլերը, կառուցակարգերը, գնահատման միջանկյալ ցուցանիշները և չափանիշները»²: Այնուհետև նշվում է, որ տեղական ինքնակառավարման համակարգի զարգացումն անհնար է մասնավորապես առանց տեղական ինքնակառավարման մարմինների կարողությունների ամրապնդման և «տեղական ինքնակառավարման մարմինների լիազորություններին համապատասխան ֆինանսական միջոցների տրամադրման»³: Մի կողմից՝ ընդունել տրամադրվող ֆինանսական միջոցների անբավարարության հանգամանքը, իսկ մյուս կողմից՝ ի վերջո ավելացնել պետական բյուջեից համապատասխան ֆինանսավորման ծավալները:

Հայրենական տնտեսագետների կողմից հայտնվում է նաև այն կարծիքը, որ համայնքների զարգացման կարևոր նախապայմաններից մեկը տեղական ինքնակառավարման մարմինների կարողությունների ձևավորումն ու ամրապնդումն է: «Միայն օրենքով տեղական ինքնակառավարման մարմինների լիազորությունների տրամադրումը բավարար չէ իրական ժողովրդավարության հաստատման և համայնքների զարգացման համար: Այդ նպատակով անհրաժեշտ է ձևավորել տեղական

¹ Տե՛ս նույն տեղում:

² Տե՛ս Հարությունյան Վ., նույն աշխատության մեջ, էջ 95:

³ Տե՛ս նույն տեղում:

ինքնակառավարման մարմինների կարողությունները»¹: Արդյունքում, մեր դիտարկմամբ, տեղական ինքնակառավարման մարմիններին նպատակահարմար է պատվիրակել այս կամ այն լիազորությունը, եթե այն ֆինանսապես «հովանավորված» լինի գործադիր իշխանության կողմից, քանզի օրենսդրորեն նախատեսելը դեռևս չի երաշխավորում լիազորությունների պատշաճ և արդյունավետ կատարում՝ առանց ֆինանսական միջոցների ապահովման:

Մասնագիտական գրականության մեջ պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման հարաբերակցության հիմքում նախանշվում են հետևյալ սկզբունքները, որոնք կարևոր նշանակություն ունեն փոխադարձ ու վստահելի հարաբերությունների ձևավորման համար: Մասնավորապես, անհրաժեշտ է կարևորել ժողովրդի իշխանության սկզբունքը, որի համաձայն՝ թե՛ պետական իշխանությունը, թե՛ տեղական ինքնակառավարումը հանդիսանում են ժողովրդի իշխանության իրականացման անմիջական ձևեր², ինչպես նաև պետության կառավարման և տեղական շահերի համադրման սկզբունքը, որը պայմանավորված է սոցիալական, մշակութային, ֆինանսական ու այլ ոլորտներում պետական և ՏԻՄ-երի լիազորությունների հստակ բաժանմամբ³:

Հարկ է նշել, որ տեղական ինքնակառավարման համակարգին վերաբերող բազմաթիվ հրապարակումների շարքում տեղական ինքնակառավարման և պետական կառավարման մարմինների փոխհարաբերություններին վերաբերող խնդիրներն առանձին ուսումնասիրության օբյեկտ որպես կանոն չեն եղել: Անգամ Սահմանադրության մեջ

¹ Տե՛ս **Օրդյան Է.Հ.**, Տեղական ինքնակառավարման հիմունքներ, Պետական ծառայություն, Երևան, 2002, էջ 97:

² Տե՛ս՝ **Ванеев О.Н., Спас М.А.** Город и самоуправление: вопросы теории. - Красноярск, 2003. - С. 69:

³ Տե՛ս՝ **Селютин Е.Н.** Взаимоотношения органов государственной власти РФ и органов местного самоуправления: правовой и политический аспекты местного самоуправления. - Орел, 2003. - С. 125:

հստակորեն չեն նկարագրվում պետական կառավարում - տեղական ինքնակառավարում փոխհարաբերությունների իրավական ասպեկտները: Ուշագրավ է նաև այն, որ Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիան ևս չի տալիս պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման փոխհարաբերությունների ընդհանուր նկարագիրը: Ինչպես արդարացիորեն նշում է Ն.Ս. Տիմոֆեևը, «հաշվի առնելով ժամանակակից իրողությունները՝ Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիայի հիմնադիրները խուսափել են սահմանել պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխհարաբերությունների իրավական ասպեկտները»¹:

Տեղական ինքնակառավարման մարմինների և պետական մարմինների հետ փոխգործակցությունը գրեթե «անհասանելի» է հանրությանը և շատ դեպքերում, գրեթե անհասկանալի է մնում, թե որ իրավահարաբերություններում կարող են համագործակցել վերջիններս: Տարածքային իշխանությունների հետ փոխհարաբերությունների ասպեկտների անորոշությամբ պայմանավորված (ընդհանուր շահերի համակարգում, աջակցություն և համագործակցություն, համատեղ գործունեություն և այլն)՝ «ներքևի» նախաձեռնության բացակայության, գերծանրաբեռնված պետական լիազորությունների իրականացումը՝ ամբողջությամբ ֆինանսական վերահսկողությամբ, պետությանն «ազատում» է տեղական գործերի կառավարման որոշ պարտականություններից: Իսկ տեղական ինքնակառավարումը, լուծելով սեփական գործերը տնօրինելու կարևոր հարցեր և չունենալով ֆինանսական ռեսուրսներ, ստիպված է ֆինանսական աջակցության համար դիմել պետությանը:

Պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման փոխկապակցված և արդյունավետ գործունեությունը պետք է դիտարկել դրանց օղակների կառավարման մարմինների և անձանց որոշակի

¹ Տես՝ **Тимофеев Н.С.** Реформа местного самоуправления - единство власти и демократии // Местное самоуправление в России. Сборник статей под общей редакцией д.э.н. Зотова В.Б. - М.: Ось-89. - С. 105.

փոխհարաբերությունների համալիրում: Այդ փոխգործակցությունը չպետք է դիտարկել միայն պետության կողմից համայնքին պատվիրակված և պարտադիր լիազորությունների կատարման ընթացքի վերահսկողություն, այլ որոշակի նպատակներով կամ որոշակի խնդիրներ լուծելու, միմյանց գործունեության վրա ազդելու և վերահսկելու, ինչպես նաև աստիճանակարգային կառավարման, իրենց գործառույթների իրականացման, հաշվետվության և անհրաժեշտ այլ գործողությունների ու մեխանիզմների ամբողջություն:

Այդ փոխհարաբերությունները շատ դեպքերում պայմանավորում են ոչ միայն տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից իրենց վերապահված լիազորությունների իրականացման արդյունավետությունը, այլև ազդեցություն են ունենում տեղական ինքնակառավարման համակարգի զարգացման ընթացքի վրա¹: Ի վերջո տեղական ինքնակառավարման մարմինների և գործադիր իշխանության մարմինների միջև գոյություն ունեն նաև խորհրդատվական բնույթի հարաբերություններ, որոնք իրականացվում են խորհրդակցական մարմնի միջոցով («Տարածքային կառավարման մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 21, 2-րդ մաս): Բազմաբնակավայր համայնքի ղեկավարները կարող են բարձրացնել և քննարկման առարկա դարձնել իրենց համայնքների և մարզի սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրներին առնչվող ցանկացած հարց, որը հետագայում, անհրաժեշտության դեպքում, մարզպետի միջոցով քննարկման է ուղարկվում համապատասխան իրավասու մարմիններին:

Պետության կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխհարաբերությունների հիմնական ձևը տեղական ինքնակառավարման նկատմամբ պետական հսկողությունն է: Եվ եթե տվյալ դեպքում համակարգում ենթադրում է հարաբերությունների երկու մասնակցի փոխհարաբերություններ, ապա պետական հսկողությունը

¹ Տես՝ **Սուվարյան Յու.Մ.**, Հայաստանի Հանրապետությունում պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների գերակայությունները արդի փուլում, Երևան, Տնտեսագետ, «Ամբեր» մատենաշար, 2015, էջ 104:

ներառում է տեղական ինքնակառավարման մարմինների նկատմամբ պետական կառավարման մարմինների միակողմանի գործողություններ¹:

Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխհարաբերությունների ամենակարևոր ուղղությունը պետության կողմից տեղական ինքնակառավարման մարմիններին պատվիրակված լիազորությունների իրականացման ծախսերի ֆինանսավորումն է: Վերջիններս իրականացվում են պետական բյուջեից այդ նպատակով տրամադրվող հատկացումների հաշվին: Պատվիրակված լիազորությունները (այդ թվում՝ դրանց իրականացման ծախսերի ֆինանսավորումը) իրականացվում են օրենքով կամ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության սահմանած կարգով: Պատվիրակված լիազորությունների իրականացման դիմաց անհրաժեշտ ֆինանսավորում հնարավոր է իրականացնել դրանց չափորոշիչները սահմանելու և ծավալները գնահատելու դեպքում: Այս առումով համայնքների ներդաշնակ զարգացումն ապահովելու նպատակով Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի ծախսերում նախատեսվում են համայնքների բյուջեներին՝ ֆինանսական համահարթեցման սկզբունքի, համայնքների ընթացիկ ծախսերի ծածկման համար, անհատույց և անվերադարձ կարգով տրվող դրամական միջոցներ՝ ֆինանսական համահարթեցման դոտացիաներ: Ինչպես Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիայի 9-րդ հոդվածի 5-րդ մասում է ամրագրված՝ «ֆինանսապես առավել թույլ տեղական ինքնակառավարման մարմինների պաշտպանությունը պահանջում է ֆինանսական համահարթեցման ընթացակարգերի ներդրում կամ հավասարազոր միջոցառումներ՝ ուղղված տեղական ինքնակառավարման մարմինների ֆինանսավորման հնարավոր աղբյուրների անհամաչափ բաշխման հետևանքների, ինչպես նաև այս մարմիններին

¹ Տես՝ **Пешин Н.Л.** Государственная власть и местное самоуправление в России: проблемы развития конституционно-правовой модели. - М., 2007. - С. 38-40:

վերապահված ծախսերի ճշգրտմանը»:

Ինքնին պարզ է, տեղական ինքնակառավարման մարմին - տարածքային կառավարման մարմին հարաբերությունները կրում են վերահսկողական բնույթ: Տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության օրինականությունն ապահովելու նպատակով օրենքով սահմանված կարգով համայնքին պատվիրակված լիազորությունների նկատմամբ իրականացվում է պետական վերահսկողություն: Այս դրույթը նախատեսված է Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիայում: Մասնավորապես, Խարտիայի 8-րդ հոդվածի՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ցանկացած վերահսկողություն կարող է իրականացվել միայն սահմանադրությամբ կամ օրենքով նախատեսված ընթացակարգերով և դեպքերում: Տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության ցանկացած վարչական վերահսկողություն պետք է ծառայի միայն օրինականությանը և սահմանադրական սկզբունքների ապահովմանը:

Կարևորելով պետական կառավարման (տարածքային կառավարման) և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցությունը՝ պայմանավորված սահմանադրական պահանջով և փոխհարաբերությունների մշակույթի ձևավորմամբ, փոխհարաբերությունների և քաղաքացիական մասնակցության կառուցակարգերը հիմնավորում ենք հետևյալ բաղադրիչներով՝

ա) տեղական ինքնակառավարման մարմինների և պետական կառավարման մարմինների ընդհանուր խնդիրների և գործառույթների իրականացում՝ պայմանավորված «պետական գործերի» և «համայնքային նշանակության գործերի» բաշխմամբ,

բ) քաղաքացիների մասնակցային գործընթացի կազմակերպում՝ պայմանավորված համայնքային և տարածքային զարգացման ծրագրերի մշտադիտարկմամբ:

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՎԱԿԱՆ ՂԱՏՄԱՆ 2(110)2023

Տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխհարաբերություններում պետությունն ունի առաջնային դեր այն առումով, որ համայնքային նշանակության հանրային հարցերի շրջանակը սահմանվում է օրենքով՝ սեփական և պատվիրակված լիազորությունների իրականացմամբ: Պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման փոխհարաբերությունների խնդիրների, ինչպես նաև փոխգործակցության իրավական մեխանիզմների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ պետական որոշումներն ազդում են տեղական նշանակության խնդիրների վրա, իսկ այդ որոշումների վրա տեղական ինքնակառավարման որևէ ազդեցության մասին, իհարկե, ավելորդ է խոսել:

Արդեն իսկ օրենսդրորեն առանձնացնելով «պետական գործերը» և «համայնքային նշանակության գործերը»՝ պետության նպատակը պետական և համայնքային շահերի ներդաշնակեցմամբ տարածքային և համայնքային համաչափ զարգացում ապահովելն է՝ պայմանավորված գործընկերային փոխհամաձայնեցված հարաբերություններով: Պետական և մունիցիպալ իշխանությունների շահերի միջև հավասարակշռության հասնելու հիմնարար նշանակությունը կայանում է պետական իշխանության այս մակարդակների փոխգործակցության որակյալ կառուցման մեջ, որի արդյունքը պետք է լինի տեղական ինքնակառավարման քաղաքական և իրավական կայունության ձեռքբերումը երկրի պետական համակարգում:

Անդրադառնալով քաղաքացիների մասնակցության հարցերին՝ գործնականում անհրաժեշտ կլինի մշակել տարածքային պետական կառավարման մարմինների և տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության հրապարակայնության, թափանցիկության և հանրային հաշվետվողականության ապահովման միասնական չափորոշիչներ, մասնակցային գործընթացի կազմակերպման ընթացակարգեր և ուղեցույցեր և ցույց տալ դրանց կիրառման մեխանիզմներն ու օգուտները և ապահովել դրանց ներդրումը գործնականում (մարզի խորհրդին

մասնակցելու իրավունքի ապահովում, օրինաստեղծ նախաձեռնություն, տարածքային հասարակական ինքնակառավարում, քաղաքացիների ժողովներ և համաժողովներ, հարցումներ, բնակիչների դիմումներ ՏԻՄ-երին բողոքներով, հայտարարություններով և առաջարկներով և այլն):

Տեղական ինքնակառավարումը և պետական կառավարումը հանդես են գալիս որպես սոցիալական կառավարման տարբեր մակարդակներ՝ ազդելով հասարակության վրա տարբեր մեթոդներով և առաջադրելով կառավարման տարբեր խնդիրներ՝ սոցիալական փոփոխություններն օպտիմալացնելու և ռացիոնալ ինքնակազմակերպման մակարդակին անցնելու համար: Տեղական ինքնակառավարման և պետական կառավարման, տեղական ինքնակառավարման և բնակչության միջև հակասությունների վերարտադրումը կապված է «փոխադարձ իրավասության ոլորտի» ոչ հասուն վիճակի հետ: Կառավարման սուբյեկտի և օբյեկտի հավասարակշռությունը ձեռք է բերվում տեղական ինքնակառավարման նկատմամբ բնակչության բաց լինելու և տեղական համայնքի հետադարձ կապի փոփոխականության շնորհիվ, պայմանով, որ տեղական ինքնակառավարումը դառնում է «բնակչության շահերի ներկայացում», իսկ տեղական ինքնակառավարման «միջնորդությունը» նպաստելու է բնակչությանը երկխոսության հնարավորության ստեղծմանը և տարածքային կառավարման զարգացմանը:

Անհրաժեշտ է պետական կառավարման (տարածքային կառավարման)–ՏԻՄ–համայնքի բնակիչ փոխհարաբերության «եռանկյունին» կառուցել հուսալի և շահավետ գործիքակազմով՝ պետական կառավարման (տարածքային կառավարման) և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցությունը հասանելի դարձնել հանրությանը, անհրաժեշտության դեպքում նաև ապահովել վերջիններիս մասնակցությունն այդ հարաբերություններին, ի վերջո համայնքային խնդիրներն ունեն հանրային բնույթ, իսկ համայնքի բնակիչների կողմից ներկայացված սոցիալ-տնտեսական զարգացմանն ուղղված

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐՎԱՆ 2(110)2023

միջոցառումները և ծրագրերը կարող են նպաստել տարածքային համաչափ զարգացմանը:

Համայնքային և տարածքային ծրագրերի ներդաշնակ զարգացման մշտադիտարկումը պայմանավորում ենք այն հիմնավորմամբ, որ այն ոչ միայն հաշվետվողականության ապահովման գործոն է, այլև բնակիչների մասնակցության ապահովման երաշխիք՝ պայմանավորված ծրագրերի վերաբերյալ տվյալների պարբերաբար հավաքագրմամբ և վերահսկմամբ: Քաղաքացիների՝ մշտադիտարկման գործընթացին մասնակցությունը նպաստելու է ինչպես ծրագրերի նախընտրությանը և համադրմանը, իրականացվող գործողությունների հաշվետվողականությանը և ռիսկերի գնահատմանը, այնպես էլ հանրային նշանակության ռեսուրսների համաչափ բաշխմանը՝ առավել դրական արդյունք ապահովելու ակնկալիքով: Ռիսկերի գնահատման ցուցիչը ենթադրում է՝ արդյոք գործողություններն ապահովում են ծրագրային առաջընթաց՝ հանրային կարիքների ապահովման և անհրաժեշտության տեսանկյունից և ինչ փոփոխություններ կարելի է նախատեսել առաջադրված խնդիրների առավել արդյունավետ լուծման համար:

Տեղական ինքնակառավարումը, լինելով ժողովրդավարության անկախ ձև, չի կարող գոյություն ունենալ միասնական պետական տնտեսական, սոցիալական, գաղափարական և այլ քաղաքականությունից դուրս, լինել պետությունից բացարձակապես անկախ: Այդ իսկ պատճառով տեղական ինքնակառավարման հարցը պետք է դիտարկել պետական մարմինների և բնակչության հետ գործընկերության տեսանկյունից՝ տեղական ինքնակառավարումն առավել արդյունավետ իրականացնելու, քաղաքացիների կենսաապահովման խնդիրները օպտիմալ կերպով լուծելու համար:

Հասարակական կյանքի բոլոր ասպեկտների բարեփոխման դրական գործընթացները տեղի են ունենում գիտակցված փոփոխությունների պայմաններում, երբ հասարակական կյանքի կազմակերպման դեմոկրատական ձևերը բախվում են մարդու և հասարակության, քաղաքացու

հարաբերությունների պարզեցված ըմբռնման նկրտումներին, իսկ տեղական իշխանությունների և պետական իշխանությունների փոխգործակցության մեխանիզմի ճիշտ ընտրությունը թույլ է տալիս տեղական ինքնակառավարման մարմիններին արդյունավետորեն իրականացնել իրենց գործունեությունը, իսկ այդ հարաբերությունների ամենաարդյունավետ և արդարացված ձևը պետք է լինի ջանքերի համակարգումը և խնդիրների համատեղ լուծումը:

Կարևոր է նշել նաև այն փաստը, որ պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման փոխհարաբերությունները երկկողմ փոխգործակցության, փոխներթափանցման գործընթաց է: Իսկ կառուցելով տեղական ինքնակառավարման և պետական իշխանության հարաբերությունների մոդել՝ պետությունը պետք է ելնի նրանից, որ վերջինս տեղում իր հիմնական «դաշնակիցն» ու գործընկերն է:

Այսպիսով, տեղական ինքնակառավարման և պետական կառավարման մարմինների փոխհարաբերությունների զարգացման կարևոր ասպեկտ դիտարկելով համայնքների բնակչության աճող ներգրավվածությունը տարածքային կառավարման գործընթացում, ինչը կարող է հասարակության մեջ ձևավորվել իրական ինքնակառավարման մշակույթ, որի արդյունքում կլինեն առավել թափանցիկ աշխատանքներ, հանրությունն ավելի մոտ կանգնած կլինի պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններին, իսկ պետական վերահսկողության ձևերն առավել հասկանալի ու տեսանելի կլինեն բնակչության համար:

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐՈՎՄԱՆ ԴԱՏԱՐՈՎՄԱՆ 2(110)2023

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. **Հարությունյան Վ.**, Բյուջետային քաղաքականությունը և նրա կատարելագործման հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետությունում, Երևան, 2003, 102 էջ:
2. Հայաստանի Հանրապետության մունիցիպալ իրավունք: Ընդհանուր խմբագրությամբ Գ. Դանիելյանի, ուսումնական ձեռնարկ, Երևանի պետ. համալս. – ԵՊՀ. հրատ., 2015, 387 էջ:
3. **Սուվարյան Յու.Մ.**, Հայաստանի Հանրապետությունում պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման բարեփոխումների գերակայություններն արդի փուլում, Երևան, Տնտեսագետ, «Ամբերդ» մատենաշար, 2015, 138 էջ:
4. **Օրդյան Է.Հ.**, Տեղական ինքնակառավարման հիմունքներ, Պետական ծառայություն, Երևան, 2002, 150 էջ:
5. **Ванеев О.Н., Спас М.А.** Город и самоуправление: вопросы теории. - Красноярск, 2003. - 372 с.
6. **Пешин Н.Л.** Государственная власть и местное самоуправление в России: проблемы развития конституционно-правовой модели. Диссертация. - М., 2007.
7. **Селютин Е.Н.** Взаимоотношения органов государственной власти РФ и органов местного самоуправления: правовой и политический аспекты местного самоуправления. - Орел, 2003. - 183 с.
8. **Тимофеев Н.С.** Реформа местного самоуправления - единство власти и демократии // Местное самоуправление в России. Сборник статей под общей редакцией д.э.н. В.Б. Зотова. - М.: Ось-89, 2003.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ И ОРГАНОВ ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Аннотация

Научное осмысление различных аспектов взаимодействия местного самоуправления и государственного управления обусловлено теоретическим и практическим изучением и систематизацией социальных процессов, происходящих и назревающих в ходе модернизации общества. Во многих случаях эти отношения определяют не только эффективность осуществления органами местного самоуправления возложенных на них полномочий, но и влияют на ход развития системы местного самоуправления.

Успешность территориальных модернизационных процессов напрямую зависит от степени принятия государственных решений и местных взаимодействий, а участие населения в этих взаимодействиях будет способствовать развитию форм демократии, постановке и решению глубинных общественных проблем.

Предметом исследования является анализ различных аспектов развития взаимоотношений местного самоуправления и государственного управления, а также особенностей их функционального взаимодействия.

Ключевые слова: местное самоуправление, территориальное управление, делегированные полномочия, финансовый контроль, сотрудничество.

THEORETICAL LEGAL ASPECTS OF INTERACTION OF LOCAL SELF-GOVERNMENT AND TERRITORIAL GOVERNMENT BODIES

Annotation

Scientific understanding of various aspects of the interaction of local self-government and public administration is due to the theoretical and practical study and coordination of social processes occurring and maturing in the course of the modernization of society. In many cases, these relations determine not only the effectiveness of the implementation by local governments of the powers assigned to them, but also affect the course of development of the local government system.

The success of territorial modernization processes directly depends on the degree of state decision-making and local interactions, and the participation of the population in these interactions will contribute to the development of democratic forms, the formulation and solution of deep social problems.

The subject of the study is the analysis of various aspects of the development of relations between local government and public administration, as well as the features of their functional interaction.

Keywords: local self-government, territorial administration, delegated powers, financial control, cooperation.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 23.05.2023թ., փրվել է գրախոսության 23.05.2023թ., ընդունվել է փպագրության 25.05.2023թ.: